

psyche.

Driemaandelijks tijdschrift van Psyche vzw

Open Dialogue brengt mensen bij elkaar

Gnawa: muziek en rituele dans

Discovery Colleges

Extreme sociale trauma's. Myriam Van Gael

Virtual Reality en therapie

psyche.

VERBODEN
PB-PP
REUSEN + VERKOPEN

Driemaandelijkse tijdschrift van Psyche vzw

Open Dialogue brengt mensen bij elkaar
Gnawa: muziek en rituele dans
Discovery Colleges
Extreme sociale trauma's. Myriam Van Gael
Virtual Reality en therapie

V.U. Deleer Bureau • Grafisch ontwerp: H. J. 1999 Gent

Jaargang 34 nr 3 • september • oktober • november 2022

Algemeen: Gent 8 • P170882

Beeld voorblad: onbekend,
Dagactiviteitencentrum Den Teirling, Elsene

inhoudsoverzicht

- 4 Nick Putman over Open Dialogue
Dag Van Wetter
- 9 Muziek als poort naar een therapeutische trance
Tine Van de Vel
- 13 Discovery Colleges: het Herstelacademieconcept vertaald door en voor jongere
Toon Derison
- 15 Aan de rand, er midden in. Geen zin
Peter Rober
- 16 Extreme sociale trauma's. Een gesprek met Myriam Van Gael
Rik Van Nuffel & Stefaan Plysier
- 20 Zorgarchitectuur. Een kamer in het bos
Gideon Boie & Vjera Sleutel
- 23 Onderzocht en bewezen?
- 24 Vensters – KAOS#1
Erik Thys
- 26 Berichten uit het museum van de psychiatrie. Mirror Mirror
Guislainmuseum
- 27 Projectieruimte. A Chiara
Anne Clara
- 29 Nieuws van patiëntenverenigingen
- 30 Onlinehulp. Therapie in een virtuele wereld
Esther Coolen
- 34 In Spiegelschrift. Hond
Magnhild Sjord
- 36 Nieuws van families
- 36 Gezegd
- 38 Boekennieuws
- 42 Agenda
- 43 Nieuws

psyche. is een uitgave van Psyche vzw en verschijnt 4 keer per jaar.

Psyche vzw

Tenderstraat 14, 9000 Gent
tel. 09 221 44 34
e-mail: psyche@steunpuntgg.be

ISSN 0776-8427

Redactieraad

Pierre Belpaire, Bob Cools, John Dewitte,
Guido Lissens, Patrick Meurs, Freya Vander
Laenen, Rik Van Nuffel

Eindredactie

Rik Van Nuffel

Abonneren

€20 per jaar (4 nummers), buitenland €26
Betaling gebeurt door overschrijving
op rekeningnummer BE14 4464 6010 4183
met vermelding van 'Psyche'.

Groepsabbonnementen op aanvraag.
Prijs per los nummer: €6.

Abonnementen worden automatisch verlengd,
tenzij opgezegd vóór 31 december.

Verantwoordelijke uitgever

Didier Martens
Tenderstraat 14, 9000 Gent

Adverteren

Neem contact op met Olaf Minderman,
tel. 09 221 44 34

Oplage

3.000 exemplaren

Vormgeving

Magelaan, Gent

Druk

Graphius, Gent

Psyche biedt een forum aan een brede waaier van opvattingen over en rond geestelijke gezondheid. De beslissing tot opname van een tekst in Psyche valt onder de verantwoordelijkheid van de redactie. Deze houdt zich het recht voor teksten te weigeren die een beledigend

karakter hebben of schadelijk geacht worden voor de geestelijke gezondheid. Artikels in Psyche zijn alleen te beschouwen als een officieel standpunt van Psyche vzw wanneer dit uitdrukkelijk vermeld wordt.

woord vooraf

Vanuit Finland verspreidt zich langzaam een benadering die mensen met psychische problemen tracht erbij te houden. Psychische problemen aanpakken doe je nooit alleen, niet als hulpzoeker, niet als hulpverlener. Met Open Dialogue zoeken betrokkenen samen uit wat er aan de hand is en wie daarbij bondgenoten kunnen en willen zijn. Nick Putman verzamelde daarover enkele tientallen perspectieven in een boek (Van Wetter, p. 4).

In de verkenning van immaterieel erfgoed en geestelijke gezondheid houden we halt bij de Noord-Afrikaanse Gnawa-rituelen die met muziek en dans naar trance leiden (Van de Vel, p. 9) en tot spirituele genezing.

In HerstelAcademies geven mensen hun herstelproces zelf vorm door een of meer cursussen te volgen. Voor jongeren bleek een een-op-een vertaling niet wenselijk. Zij spreken liever over ontwikkeling dan herstel en zo komen we uit op Discovery Colleges waar workshops voor en door jongeren worden aangeboden (Derison, p. 13).

In dit deel van de wereld is de holocaust tijdens de tweede wereldoorlog de meest vreselijke bron van extreem sociaal trauma. Helaas hebben we sindsdien op heel wat plekken in de wereld grote sociale trauma's gekend. Myriam Van Gael geeft aan dat het trauma vaak ligt in de afwezigheid van zorg, aanwezigheid en erkenning. En dat sociale trauma's van groepen mensen niet zoveel verschillen van traumabeleving van individuen (Van Nuffel & Plysier, p. 16).

Is de virtuele wereld een geschikte omgeving om psychische problemen op te lossen? Voor sommige klachten lijkt het te werken, angsten bijvoorbeeld. En waarom vinden we weinig hulpverleners die ermee werken: praktische bezwaren en financiële drempels en onbekendheid spelen daarin een rol (Coolen, p. 30).

Rik Van Nuffel

Specialisatie opleidingen
Specialisatie groepstherapie
18 dagen, start 16/09/2022

Specialisatie in de existentiële psychotherapie & counseling, jaaropleiding. 14 dagen, 7/10/2022.

Specialisatie psychotherapie en counseling in outdoor en adventure settings
18 dagen, 10/11/2022 i.s.m. *Outward Bound Belgium*

Specialisatie Cliëntgerichte zorg voor psychosegevoelige mensen: herstel en versterken van contact.
8 dagen, 18/11/2022 i.s.m. *Pre-Therapy International Network*

Emotion Focused Therapy EFT terugkomdagen
27 & 28/09/2022 te Antwerpen. *Sofie Talboom*

EFT Level 1 - 2 - 3 Nederlandstalig
Level 3, start 23/09/2022, Level 2, start 6/10/22 en Level 1, start 6/02/2023.
Kurt Renders, Arne Heylen, Sofie Talboom

Masterclass EFT: Working with Anxiety
Online 27/01/2023. *Robert Elliott*

Emotion Focused Family Therapy
3 dagen basistraining 23,24 & 25/03/2023 te Antwerpen. *K. Henderson & S. Moyman (CA)*
i.s.m. *KULeuven*

www.focusonemotion.be
dienstverlener kmo-portefeuille

F M S FOCUS on EMOTION

EDUCATIEVE ACADEMIE vzw
integratief sinds 1989

KORTE TRAININGEN VOOR THERAPEUTEN EN HULPVERLENERS NAJAAR 2022

- Hartbegaafd - 12 & 26 september
- DGT of Dialectische gedragstherapie - 4 & 18 oktober
- Kennismaking met ACT - 10 & 24/10
- Lichaamsgericht werken met kinderen en jongeren - 10 & 11 oktober
- Samengestelde gezinnen - 10 oktober
- Eetstoornissen - 18 & 25 oktober
- Schaduw van de hulpverlener - 14 & 28 november
- Als het impostersyndroom je in de weg staat ... - 21 november & 5 december
- De mogelijkheden v/h doen: actiegerichte interventies - 28 & 29 november
- Familieopstellingen - 1 december
- Tekenend in beweging - 1 & 13 december
- Lichaamsgericht begeleiden in individuele praktijk - 5 & 6 december
- Hartcoherentie - 6 & 13 december
- Systemisch werk binnen de individuele setting - 12 & 19 december

Meer informatie en inschrijven op www.educatieve-academie.be.

Lees op onze website alles over accreditatie-uren, opleidingscheques en meer.

Educatieve Academie vzw - Patriottenstraat 35 - 2600 Berchem
info@educatieve-academie.be - 0032 (0)3 281 21 67

Al decennialang veroveren Gnawa-muzikanten met hun traditionele muziek wereldwijd de grote concertpodia, waar zij samenspelen met muzikanten uit genres als jazz en reggae. Minder gekend zijn hun religieuze muzikale performances tijdens een lila, een spiritueel genezingsritueel dat de Gnawa al eeuwen beleven binnen hun broederschap. Hun muziek, dans en therapeutische rituelen staan sinds 2019 ook ingeschreven op de Representatieve Lijst van het Immaterieel Cultureel Erfgoed van de Mensheid van UNESCO, waarop ook andere genezingspraktijken die gebaseerd zijn op dans en muziek, zoals de Vimbadans uit Malawi, een plaats vonden.

Muziek als poort naar een therapeutische trance

Het lila-ritueel van de Gnawa

Marokko telt een dertigtal religieuze broedersschappen. Onder hen de Gnawa, een soefi-orde die afstamt van West-Afrikaanse slaven. Gnawa-muzikanten herken je meteen aan hun kledij: brede unikleurige tunieken en hoeden versierd met kaurischelpen. Wie ooit een concert van hen bijwoonde weet het: het is onmogelijk om stil te staan bij hun muziek! Ze zwepen het publiek op in een hypnotische roes van polyritmische klanken en bezwerende gezangen met vraag en antwoord, en laten je naar adem happen bij hun acrobatische sprongen. De *maâlem*, de muzikale meester, leidt de dans op de *guembri*, een driesnarige basluit, en verweeft zijn melodieën moeiteloos met genres als jazz en reggae, hiphop en blues, bijgestaan door het ratelende ritme van de *krakebs*, een soort metalen castagnetten. Publieke performances zijn ontdaan van elk religieus karakter.

Totaal anders gaat het eraan toe tijdens de beslotenheid van hun spirituele ceremonie, de lila, wat nacht betekent in het Arabisch. De *maâlem*, die naast meester-muzikant ook een traditionele genezer is, voert tijdens de lila rituelen uit om een vreedzame relatie te onderhouden met een groep geesten die goed en welwillend zijn: de *mlouk*. Een lila verloopt volgens een voorouderlijk ritueel met muziek, zang, dans, kleur, wierook en eten, waarbij de *maâlem* en zijn muzikanten een therapeutische trance opwekken bij de aanwezigen, die in het contact met de *mlouk* genezing zoeken voor hun psychische en lichamelijke klachten.

■ De wereld van de geesten

Om de voor mij onbekende wereld van de geesten te verkennen, zocht ik een gids. Die vond ik in de persoon van Olivier Ralet, een gedreven wetenschapsfilosoof, groot kenner van Maghrebijnse genezingsrituelen en thuis in de etnopsychiatrie, een discipline die zich richt op het onderzoeken en het behandelen van existentiële klachten binnen diverse culturele gemeenschappen.

“Tijdens een lila roept de maâlem de mlouk aan”, begint Olivier Ralet zijn verhaal. “De mlouk vormen een aparte groep onder de geesten. Ze zijn verwant aan heiligen uit de islam, het soefisme en het Afrikaanse animisme en worden aangesproken met eerbiedwaardige titels als Sidi en Lalla. In het denkbeeld van de Maghrebijnse cultuur zijn mlouk krachten die gerelateerd zijn aan de natuur, zoals de wind, de aarde of de zee, en die doorheen mensen gaan of hen bewonen. Bezetenheid is daarbij het woord, een beschouwing die we ook in heel wat andere culturen aantreffen. Mlouk zijn goed van inborst maar ze zijn ook lichtgeraakt, en wanneer ze zich gekwetst voelen, verslechtert de relatie met de bezetene. Dat brengt klachten teweeg zoals depressie, angst of slapeloosheid, tot zelfs verlamming of verlies van spraak, zicht of gehoor zonder duidelijke lichamelijke oorzaak. Het ritueel van de lila is erop gericht om de mlouk tot bedaren en verzoening te brengen door middel van muziek, zang en dans.”

Niet alle Marokkanen zijn opgezet met dit soort rituelen. Ze doen ze wat lacherig af als archaisch bijgeloof of verwerpen ze vanuit een strikt islamitisch geloof. *“Nochtans maakt de aanwezigheid van geesten inherent deel uit van hun culturele*

Hicham & Koyo © Dieter Telemans (2016)

Lait © Dieter Telemans (2016)

achtergrond”, vertelt Olivier Ralet. “Zowat elke Marokkaan, in en ook buiten Marokko, zal snel de koudwaterkraan opendraaien wanneer je het kokend water van de aardappelen wil wegspoelen. Als je vraagt waarom ze dit doen, is het antwoord gewoonlijk dat er misschien wel een geest in de sifon zit die je niet wil ontstemmen door hem te verbranden. Het is een wijsheid die zij van kinds af meekregen en die aandacht vraagt voor de harmonie tussen de zichtbare en de onzichtbare wereld. Vaak echter leggen zij de link niet meer, zien ze niet zoals hun voorouders de gelijkens tussen het opendraaien van de koude kraan en een lila-ritueel, namelijk het onderhouden van een goede verstandhouding met de onzichtbare wereld.”

Ook in sommige wetenschappelijke kringen kijkt men kritisch naar een lila-ritueel omdat zij de oorzaak van de stoornis in de persoon situeren en niet in interactie met externe krachten. Het zijn twee compleet verschillende werelden. Deelnemers aan een lila wijten hun klachten aan een verstoorde relatie met de geest die hen bewoont. Voor die klachten richten ze zich tot een ziener, een *moquadma*, vaak een vrouw, en een traditionele genezer, een *maâlem*, om te bemiddelen met die geest en zo de relatie te herstellen.

■ De lila, een nachtelijk ritueel

Zodra de duisternis van de nacht invalt, zet de *maâlem* de *treg* in, de muzikale sequentie waarmee hij de *mlouk* oproept. Het ritueel volgt de kleuren van het licht en bij elke kleur hoort een bepaalde muzieksuite, een wierookgeur, kleine offerandes en een groep geesten die binnen die suite elk een eigen lied hebben. De *maâlem* kent al die liederen en roept de geesten één voor één aan. De *mlouk* van de kleur wit verschijnen als eersten en openen de poorten van het rijk der geesten, waarna een lang ritueel zich voltrekt doorheen de nacht.

De bezwerende klank van de *guembri*, het monotone geluid van vraag en antwoord in de gezangen en het gestage ritme van de *krakebs* betoveren de atmosfeer en leiden de bezetene in trance naar de dansvloer, de staat van *jadba*, waarna de geesten die hen bewonen zich vol overgave presenteren, tevreden dat ze even zichtbaar mogen zijn.

Zij tonen zich via het lichaam van de bezetene door bijvoorbeeld met de ogen te rollen, zich uit te leven in grimassen en wilde bewegingen met de armen en het hoofd, door verrassend spectaculaire dansen uit te voeren en hun bovennatuur-

Offergaven © Olivier Ralet

lijke krachten te demonstreren. Het is in deze fase dat de bezetene en de geest hun relatie onderhandelen.

“Een lila-ceremonie bijwonen, is een indrukwekkende sensatie”, getuigt Olivier Ralet. “Het is een prachtig zintuigelijk spektakel, met dans, muziek, kleurrijke kledij, heerlijke geuren en door het contact met de krachten is het bij momenten ook heel spectaculair. Ooit zag ik een vrouw een grote aardse schaal op haar hoofd in twee breken. Een andere zag ik als een vis over de grond kronkelen nadat er water over haar was uitgegoten. Over het algemeen voel ik mij goed op mijn gemak tijdens de sessies, maar bij sommige geesten ben je toch wel blij te weten dat je onder bescherming staat van god, de profeet en de heiligen, die door de *maâlem* aan het begin van de avond zijn aangeroepen om hun goddelijke zegening over de deelnemers uit te spreken.” Het is de *maâlem* die het geheel in goede banen leidt en volgt wat er op de dansvloer gebeurt. Bij te heftige uitpattingen zal hij zijn muziek temperen, het ritme vertragen en zo de rust laten wekeren. De *moquadma* en de andere aanwezigen vangen de bezetenen op en beschermen hen tegen kwetsuren, zonder daarbij tussen te komen in de trance zelf. De zorg voor elkaar is hartverwarmend.

■ Trance als heelmeester

“De trance heeft een zichtbaar therapeutisch effect”, legt Olivier Ralet uit. “Het is verbazingwekkend hoe fit mensen na het ritueel huiswaarts keren. Je zou denken dat het lichaam uitgeput is nadat het zo waanzinnig hard gewerkt heeft, maar het tegendeel is waar. Het is een catharsis.

Een verklaring voor deze vaststelling ligt mogelijk in het thema aanvaarding. De term *melk* (*mlouk* in het meervoud) betekent eigenaar, bezitter, en plaatst dit soort ritueel in de brede context van aardse culturen, de cultussen van bezetenheid, waarin de mens niet tegenover de natuur staat maar er in opgaat, er deel van uitmaakt en een interactie aangaat. De *mlouk* zijn geesten, goede geesten, die je niet uitdrijft, maar waarmee je samenleeft. Het zijn krachten en door die krachten een naam te geven, kan de bezetene ermee praten en onderhandelen. Op die manier ontstaat er een relatie waarbij de bezetene meester wordt over de situatie. De opgewekte trance werkt in die zin therapeutisch. Daarin ligt de erkenning en de aanvaarding van de bezetenheid en zet het lila-ritueel de deelnemers in hun kracht. In harmonie leven met je geest werkt immers bevrijdend en beschermt je tegen ziekte.”

Hicham danst © Dieter Telemans (2016)

Bij de Gnawa krijgt het woord bezitter ook een bijzondere betekenis. In vroegere tijden was het lila-ritueel een expressievorm om de trauma's te verwerken uit de tijd dat de Gnawa slaven waren, het bezit van een meester. Tijdens de lila-nacht is voorafgaand aan de treq, een sequentie ingebouwd waarin de maâlem en zijn muzikanten het slavenverleden herdenken met liederen die deinen op weemoed. De krakebs roepen het rammelen van de ketens op en de dansers maken gekke acrobatische sprongen om de slavenketens van zich af te werpen.

■ Epiloog

Ook in Brussel, waar de grootste Gnawa-gemeenschap van Europa woont, organiseert het broederschap lila-nachten, voor een ruimer publiek aan de vooravond van de Ramadan of op privévrage van families. Olivier Ralet herkent ze meteen, de huizen waar een lila-ritueel aan de gang is. *“Mijn studenten vragen me wel eens of ik hier echt in geloof”,* lacht hij. *“Maar je hoeft niet te geloven om te zien wat er gebeurt tijdens de trance. Wat zich daar manifesteert, dat is echt, dat is geen toneel. Steeds vaker worden we ons bewust van culturele variaties in aandoeeningen, symptomen, concepten en ideeën over wat soelaas of genezing kan brengen. Ik vertel mijn studenten graag het verhaal van een zwaar fysiek gehandicapte sigarettenverkoper die ik ontmoette tijdens een lila-nacht, een ontmoeting die ik nooit meer vergeet. Daar aanwezig zijn en deel zijn van het gebeuren toverde een immense glimlach van geluk op zijn gezicht. Dan denk ik altijd: ‘Een ritueel dat zo gelukkig maakt, kan niet slecht zijn.’”* Een brede glimlach verschijnt op Olivier Ralets gezicht. Zoveel is duidelijk: ook hij wordt hier gelukkig van.

Tine Van de Vel

is als freelancer met een hart voor woord, beeld en immaterieel erfgoed betrokken bij de Werkplaats.

Olivier Ralet is de oprichter en bestuurder van www.agencmondes.org, een vzw met als doel ‘het onderzoeken, uitvoeren en ontwikkelen van begeleidingsprocessen en (trans)opleidingen gericht op het ordenen van de complexe logica van systemen en culturen’.

Met dank ook aan onderzoekster H el ene Secheyhaye, etnomusicologe met een grote kennis over de Gnawa-muziektraditie, voor het delen van haar contacten

Beeld | © Dieter Telemans & Olivier Ralet

Deze rubriek wordt verzorgd door Werkplaats immaterieel erfgoed.

Lees meer over de Gnawa-cultuur in Brussel en de lila op www.immaterieelerfgoed.be